

סימן מז הסכם ממון לפני נישואין

ראשי פרקים

- א. מתנה על מה שכתוב בתורה - בתנאי של ממון
- ב. מתנה בדבר שאינו קצוב
- ג. סילוק קודם הנישואין
- ד. הסיבה לפירוט הנכסים בסעי' ב 1 ו 1
- ה. כשיש ספק בסילוק, על מי חובת הראיה
- ו. סילוק מירושה
- ז. הודאת חוב/ התחייבות
- ח. ההתאמת ההסכם לכל מקרה ומקרה
- ט. הסכם ממון

הסכם הממון דלהלן מטרתו לענות לדרישות ההלכתיות של הסכם מסוג זה כשהוא נעשה עוד לפני הנישואין, באופן שיהיה ההסכם תקף הלכתית אף אם לא קבלו הצדדים בקניין בין ארוסין לנישואין. ע"פ חוק יחסי ממון בין בני זוג (תשלג') רושמי הנישואין מוסמכים לאשר הסכם ממון בטרם נישואין. הסכם זה מאושר ע"י הרבנים, בכפוף לאישור רב מסדר הקידושין שאכן קיבלו הצדדים בקניין בין אירוסין לנישואין. קורה ומחמת ההמולה, שכח הרב להורות לצדדים לקנות בסודר מתחת לחופה. בכגון זה, או שהצדדים זונחים את הטיפול באישור ההסכם ובעריכתו כהסכם לאחר הנישואין, ועלול להגרם להם בעתיד נזקים מכך, או שהצדדים ירוצו לביהמ"ש על-מנת לאשר את ההסכם שאינו תקף הלכתית.

הסכם ממון בטרם נישואין מקובל בדרך כלל בזוגות הנישאים בזיווג שני, כאשר כ"א מהצדדים מביא עימו מטען של ילדים ומטען של רכוש. הורים אינם חפצים שילדיהם יקופחו בעתיד כתוצאה ממעשה הנישואין שלהם. במקרים בהם לא נערך הסכם ממון, עלולה אש המחלוקת הכלכלית לפרוץ ולהבעיר בערה. לאמור - כאשר הנושא הממוני סגור ונעול במסגרת הסכם, לא רק טובת הילדים יש כאן, אלא אף טובת בני הזוג. ברם, הדבר מקובל אף בנישואין ראשוניים, כאשר מי מהצדדים מביא עמו נכסים שנחל מאבותיו או שרכש בעמל כפיו בטרם נישא, וקיים חשש שהצד שכנגד ינסה לחלוק עימו בנכסים אלו שלא נקנו בשנות הנישואין.

בדברים הבאים ברצוני להעלות את הבעיות ההלכתיות הכרוכות בעצם הסכם הממון שלפני הנישואין ולאחריהן, ולהסביר את הדרך שעל-פיה בנוי ההסכם דלהלן. את ההסכם הבאתי לפני הגרמ"מ שפרן שליט"א, שאף העיר עיני במספר נקודות חשובות.

א. מתנה על מה שכתוב בתורה - בתנאי של ממון

תניא בכמה מקומות בש"ס (ב"מ צד, א, קידושין יט, ב, כתובות נו, א ועוד), האומר לאשה הרי את מקודשת לי על-מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה, הרי זו

מקודשת ותנאו בטל, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר, בדבר שבממון תנאו קיים. וקיי"ל בעירובין מו, ב דר"מ ור"י הלכה כרבי יהודה. וכן פסקו הפוסקים, בדבר שבממון תנאו קיים.

בהסבר מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה מצאנו מחלוקת ראשונים. הרמב"ן בב"ב (קכו, ב), כתב וז"ל:

"ואע"ג דהכא גבי שאר כסות ועונה בידה למחול, כיון דאמר לה על-מנת, כמאן דאמר לה על-מנת שלא אתחייב לך שאר כסות ועונה דמי, והא חייב לה. אבל על-מנת שתמחול לי שאר כסות ועונה, תנאו קיים, ודמי למאי דאמרינן בעל-מנת שלא תשמטנו בשביעית, דמפליגין בגמ' בין אמר על-מנת שלא תשמטנו בשביעית ובין שלא תשמטני בשביעית, ור"מ סבר על-מנת שאין לך עלי, לאו כלום הוא אא"כ ימחול לו, ולא כל כמיניה שלא יתחייב לו. ור"י סבר בידו לומר לו שלא יתחייב לו, שהרי מוחל, ובדבר של ממון יכול הוא למחול, שלא אמרה תורה שיתחייב אלא ברצונו של זה."

מדברי הרמב"ן נמצאנו למדים דלדעת ר"מ כאשר מתנה ואומר על-מנת שאין לך עלי שאר כסות, הרי הוא מתנה שלא יחול עליו חיוב זה. אין כאן מחילה או ויתור מהצד השני ע"י ההסכמה להתקדש בתנאי זה, שאם היינו מפרשים את תנאו כהסכמה לויתור או כמחילה של האשה, א"כ אמאי לא הוי מקודשת לר"מ, הרי בידה למחול. אלא שלדעת הרמב"ן פירוש תנאו - על-מנת שלא יחול עלי חיוב זה. וסובר רבי יהודה דאף בכהאי גוונא מהני תנאו, דכיון דבידו למחול בדבר שבממון, א"כ כל מה שאמרה התורה שהוא חייב בדברים אלה, הדבר תלוי ברצון שכנגדו, וע"כ יכול הוא להתנות שהחיוב לא יחול עליו. כלומר - לדברי הרמב"ן - עצם התנאי הוא שהחיוב לא יחול עליו, ואפשרות קיום התנאי נובעת מהסכמה שהינה כויתור של הצד שכנגד, דהיינו האשה. ומדבריו משמע, דאף לר"מ אם היינו מפרשים את תנאו כמחילה ולא כהסרת חיוב מעצמו, היתה מקודשת על תנאי זה.

אך בריטב"א (קידושין יט, ב) מבואר טעם שונה בדברי ר"מ הסובר (לדברי הריטב"א) דלא מהני אפילו אומר על-מנת שאין לך עלי שאר כסות וכו', וז"ל:

"ואפילו בהא סבר ר"מ דחשיב מתנה על מה שכתוב בתורה, משום דאכתי לא נתחייב לה בדברים אלו ולא שייכא בה מחילה ותנאי הוא, אבל לאחר שנשאת מודה הוא שיכולה למחול לו."

מדברי הריטב"א מבואר דלר"מ החסרון לא בתנאי אלא בעצם המחילה, דכיון שעדיין לא התחייב בדברים אלה, אינה יכולה למחול. אך לולי חסרון זה, אין בהתנאות משום הסרת חיוב אלא משום מחילה, אך אם היינו מפרשים את דבריו כתנאי בהסרת חיוב שהטילה עליו התורה, אפשר דאף לר"י חשיב כמתנה על מש"כ בתורה ותנאו בטל.

ובמפורש מצאנו בדברי הרשב"א (מובא בשטמ"ק כתובות נו, א) שלדברי רבי יהודה אין כאן התנאה להסרת חיוב שהטילה עליו התורה אלא תנאי שתמחול לו, וז"ל:

"ור"י דאמר בדבר שבממון תנאו קיים, לאו למימרא דסבר דמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו קיים, דהא קיי"ל כל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל, וקיי"ל נמי כרבי יהודה דאמר בדבר של ממון תנאו קיים

... ור"י סבר דלאו דין שאר ודין אונאה קאמר אלא מחילת ממון יש כאן, כלומר שתמחול לי ממון האונאה שיש לך עלי או שתמחלי ממון השאר והכסות שיש לך עלי, וממון ניתן למחילה, והרי זה כאומר לחבירו קרע כסותי והפטר, דמחילת ממון יש כאן וקיים, אבל אילו אמר לו קרע את כסותי על-מנת שאין לי עליך דין נזיקין, תנאו בטל, דעל כורחו הכתוב רמיא עליו דין נזק."

מדברי הרשב"א מבואר דאין כאן התנאה המסלקת אותו מחיובו, אלא הוי תנאי שהיא תמחול לו שאר כסות וכו'. לא התנאי פוטר אלא מחילתה בעתיד היא הפוטרת, אלא שאם לא תמחול, יתבטלו הקידושין למפרע. ועיין במשנה למלך פ"ו מאישות ה"י שרצה להסביר ע"פ דברי רשב"א אלו את החילוק בין תנאי שבממון לתנאי של עונה, דלכאורה לפי הרשב"א שמתנה שתמחול לו, מה לי תנאי ממון ומה לי תנאי עונה. והסביר המל"מ, דבתנאי ממון כיון שניתן להמחל, אמרינן דכוונתו שהיא תמחול לו, משא"כ עונה שלא ניתנת להמחל מפני שהיא צער הגוף, ודאי שלא היתה כוונתו שהיא תמחול אלא התכוין שלא יחול עליו חיוב זה.

והנה משמעות הריטב"א בקידושין הנ"ל דלר"י מהני מחילה דוקא באומר על-מנת שאין לך עלי וכו'. והדברים מבוארים גם בתירוצו של ה"ר אלחנן בתוס' בכתובות (נו, א-ב ד"ה הרי), על הקושיא שלא יפטר מזיק כשאמר הניזק קרע כסותי והפטר, וז"ל:

"דהתם נמי אם היה אומר קרע ושבר על-מנת שאין לי עליך דין נזק, חשיב מתנה על מה שכתוב בתורה, אבל למחול יכול. וכן הכא גבי שאר כסות ועונה דוקא כשאמר על-מנת שאין לך עלי דין שאר כסות ועונה הוי מתנה על מש"כ בתורה, אבל על-מנת שתפטרי אותי וכו', פטור."

ודברי התוס' הם אליבא דר"מ, ונראה דס"ל לתוס' דלר"י מהני תנאי דוקא באומר על-מנת שאין לך עלי, מאחר וס"ל לר"י דבכהאי גוונא הוי תנאי שתמחול לו, ואף לר"מ היה מהני בכהאי גוונא, אלא איהו ס"ל דאין במשמעות תנאי זה התנאה שתמחול לו, ואילו ר"י ס"ל דזו משמעות דבריו. ומ"מ אפשר דאף לשיטתו תנאו קיים דוקא באומר על-מנת שאין לך עלי וכו' ולא באומר על-מנת שאין בהם דין וכו'. ועיין במשנה למלך פ"ו מאישות ה"י שפירש את דברי התוס' והרשב"א בחדא שיטה, ועי' בקצוה"ח רט סוס"ק יא מה שהקשה על דבריו.

והנה מה שחילק הריטב"א הנ"ל אליבא דר"מ בין מחילה קודם נישואין למחילה אחר נישואין, דקודם נישואין אינו יכול למחול כיון שאין לו שייכות בממון זה, משא"כ לאחר נישואין יכול למחול, עיי"ש, לכאורה גם קודם נישואין אף שלא שייכת מחילה, מ"מ להסתלק מדוע אינו יכול. ומצאנו לקצוה"ח רט, יא שדן בדיון סילוק ממון הראוי לו מהתורה, ובתחילה הביא מהראשונים דלא מהני סילוק, אך בהמשך דבריו כתב:

"ולכן נלענ"ד לולי דברי הרשב"א והשיטה, דגבי ממון אפילו באומר על-מנת שאין לך עלי דין, נמי מהני."

והוכיח דבריו מרש"י והרמב"ן. ומסביר שם דעיקר החילוק בין כשאומר "עלי" ובין כשלא אומר "עלי". דאדם ביכולתו להפקיע ממנו דינים ממוניים באופן של תנאי ומחילה, אך אין הוא יכול בדבריו להתנות באופן שאין כלל "דין" שקיים בתורה. לאמור - יכול אדם להתנות באופן פרטני אך לא בלשון שיש בה משמעות גורפת. א"כ

לדבריו יצא שיוכל אדם להסתלק גם קודם שבאה זכות לידו. ואופן הסילוק קודם הנישואין יהיה בלשון "על-מנת שאין לך עלי דין שאר כסות ועונה", דהיינו שלא יהיה עליו דין של שאר וכו', וכמש"כ בקצוה"ח.

ב. מתנה בדבר שאינו קצוב

והנה הרמב"ם בפ"ו מאישות ה"י פסק דיכול אדם להתנות בקידושין על-מנת שאין לו עליו שאר וכסות, מפני דהוי דבר שבממון ותנאו קיים. ולכאורה יש להקשות עליו ממה שפסק בפ"א ממכירה הט"ז:

"חייב עצמו בדבר שאינו קצוב, כגון שאמר הריני חייב לזון אותך או לכסותך חמש שנים, אע"פ שקנו מידו, לא נשתעבד, שזו כמו מתנה היא ואין כאן דבר ידוע ומצוי שנתנו במתנה, וכן הורו רבותי."

ובדבריו הזכיר במפורש מזונות וכסות חמש שנים, דהיינו מזונות וכסות (שאינם קצובים) לזמן (קצוב), ובכל זאת כתב הרמב"ם דאינו יכול להתחייב מפני שהוא דבר שאינו קצוב, וא"כ מדוע כאן יכול להתנות בדבר שאינו קצוב.

ולכאורה יש לחלק בין התחייבות בדבר שאינו קצוב למחילה בדבר שאינו קצוב. דטעם הרמב"ם דלא מהני התחייבות בדבר שאינו קצוב הוא מפני דהוה אסמכתא, וכמש"כ בקצוה"ח ס"ב, ובמחילה ס"ל לרמב"ם דליתא לאסמכתא, וכמש"כ הרמב"ם בפ"א ממכירה ה"ד, וכ"פ המחבר בחו"מ רז, יא, ואף שהראב"ד שם פליג על הרמב"ם, מ"מ שיטת הרמב"ם דלא אמרינן במחילה אסמכתא. (ועיין בנודע ביהודה מהדו"ק חו"מ סי' לא מה שדן בדברי רמב"ם אלו). ולפי"ז גם בדבר שאינו קצוב מהני מחילה, כמו שאין בו חשש אסמכתא.

אלא שהטור בחו"מ רלב, ז כתב דלשיטת הרמב"ם לא מהני מחילה בדבר שאינו קצוב, ובפני משה (ח"א סי' נז) הסתפק בזה, ובקצוה"ח ס"ג הביא את דעת הטור והקשה עליו ממתנה על-מנת שאין לך עלי שאר כסות דמהני תנאו. ובקצוה"ח שם תירץ דכי היכי דאגב חיתון גמר ומקני דבר שאינו קצוב, וכמו שמצאנו במחייב עצמו לזון את בת אשתו (כתובות קא, ב), הוא הדין דאמרינן דאגב חיתון גמרה ומחלה.

ענין זה של אגב חיתון גמר ומשתעבד, יש בו נפקות נוספת. דהנה המשנה למלך בפ"א ממכירה הט"ז הביא את דברי הרב פני משה בתש"י (ח"ב סי' ל) שהביא מהרב בני שמואל, דעד כאן לא סבר הרמב"ם הכי אלא דמתחייב בדבר שאין לו קצבה בלא כסף ובלא מחיר, אך אם נתן לו דבר בתמורה להתחייבותו, אגב אותו דבר גמר ומתחייב אף בדבר שאינו קצוב. וא"כ יש מקום לומר דכל ענין אגב חיתון גמר ומקני סברתו מונחת בכך שהצדדים נישאים זה לזה בתמורה להתחייבות. הנישואים מהוים את התמורה להתחייבות. במצב כזה כל התחייבות אף שאינה קצובה, גמר ומקני. אלא שמדברי הריטב"א בר"פ הנושא (ד"ה הנושא), משמע שטעם אגב חיתון ועובדת קבלת דבר (הנישואין) בתמורה להתחייבות, הינם שני טעמים שונים, וז"ל:

"וסבור הייתי דמודה הרמב"ם ז"ל במי שמקבל שכר לזון זמן ידוע שהוא חייב לזון הזמן ההוא, שלא אמר רבינו ז"ל אלא במתחייב עצמו דרך מתנה וגמילות חסדים. ואין זה בדבריו ז"ל, דא"כ בפוסק לזון את בת אשתו הא איכא שכר שנשאת לו האשה הזאת, ולא אתי עלה מרן ז"ל אלא לפי שפסק בשעת הנישואין, וכמש"כ בפ"א ממכירה."

הרי שחילק הריטב"א בין מקבל תמורה להתחייבותו לבין אגב חיתון גמר ומקני, וס"ל לריטב"א דהם שני טעמים שונים, וע"כ לדעת הרמב"ם באגב חיתון מהני התחייבותו, ובמקבל ממון על-מנת לזון לא מהני התחייבותו. (וע"ע בישועות יעקב אהע"ז סט, ב מה שכתב בבאור הסתירה בדברי הרמב"ם).

ג. סילוק קודם הנישואין

הדברים דלעיל מתיחסים להתנאה שמעצם מהותה שייכת אך ורק בזמן הקידושין, אך אין ללמוד מהם לכאורה לענין סילוק מזכויות קודם קידושין. גם לדברי הריטב"א שהובאו לעיל, דלדברי ר"מ הוי מחילה קודם זמן החיוב, וממילא י"ל דלר"י מהני, היינו דוקא בתנאי בשעת הקידושין. שאלה זו עקרונית לנדו"ד למקרים בהם לא נעשה קנין מתחת לחופה (בין קידושין לנישואין), והסתמכות הצדדים תהיה אך ורק על ההסכם החתום קודם קידושין.

הרשב"א בתש" (סי' תתקס) נשאל על ספק זה, אם הא דאיתא בגמ' ריש הכותב "בכותב לה ועודה ארוסה" הוא בדוקא בהיותה ארוסה, או אף קודם לכן. והשיב הרשב"א וז"ל:

"כן נראים הדברים, דכל ששיירה לעצמה ואפילו התנה עם הבעל קודם ארוסין לא עשתה ולא כלום, לפי שבאותה שעה אין לבעל שום זכות ... וארוסה שאמרו - דוקא הוא, אבל קודם כן ואחר כן אינו כלום, בין במוכר בין במסתלק."

הרי דלדברי הרשב"א אינו יכול להסתלק מזכויות שיגיעו לו מנכסי אשתו (לעתיד) קודם קידושין. בדוקא מהני סילוק בשעת ארוסין, לא לפנייהם ולא לאחריהם. (וכוונת הרשב"א "ואחר כך" מתיחס רק לירושה, וכפי שיבואר להלן). וכן מבואר בדברי הר"ן בכתובות (מא, א בעמוה"ר), וז"ל:

"ודוקא בכותב לה ועודה ארוסה דשייך בה קצת, אבל קודם לכן, כיון שאין לו שייכות בנכסים כלל, סלוקו לאו כלום הוא."

(הובאו דבריו להלכה ברמ"א אהע"ז צב, א). הר"ן מוסיף הסבר, דדוקא כששייך קצת בנכסים, כגון בשעת ארוסין, דאף שאין לו עדיין זכויות קודם שנשאת, מ"מ יש לו שייכות מספקת כדי להסתלק מהזכויות, משא"כ קודם ארוסין, דאין לו שום שייכות בנכסים, אינו יכול להסתלק.

אמנם במציאות דברי ימינו שבה משתדכים הצדדים בטרם יבואו בברית הנישואין, דרב מנגיד מאן דמקדש בלא שידוכי (קידושין יב, ב), יש לכאורה מקום לומר דשייך הוא בנכסים אף טרם הקידושין, וזאת מכח התקשרותם בברית השידוכין. והנה במאירי מפורש שאין סילוקו מועיל אף במשודכת לו, וז"ל (כתובות פג, א סד"ה אמר המאירי):

"ואף זו דוקא שהיא ארוסה שיש לו בה קצת שייכות אע"פ שאינו ראוי לירשה, אבל קודם אירוסין, אפילו נשתדכה לו, אינו כלום."

מפורש בדבריו דאף שנשתדכה לו, לא מהני סילוק קודם אירוסין. וכ"ה דעת החוות יאיר בתש" (סי' נא), וס"ל נמי דאין לחלק בין שידוכין דידהו לשידוכין דידן,

עיי"ש. אמנם בישועות יעקב (סט, ב בפירוש הארוך) הסתפק במנהג העולם שכותבים שטרי סילוק בין שדוכין לקידושין ונישואין, דכיון שבזמננו החופה וקידושין כאחת, א"כ קודם החופה הוי קודם ארוסין ולא מהני מידי, אך לא רצה הישוע"י לעשות מעשה נגד דעת הרמ"א, "ועכ"ז נתתי על ליבי לעיין בדבר זה, כי כיון שנהגו כולם כן, הנח להם לישראל אם אינם נביאים, בני נביאים הם, וביחוד חכמי הדור שלא שמו לב לזה". ובהמשך דבריו דן אם דיוקו של הר"ן מוכרח מדברי הגמ' בכתובות ובגמ' בחזקת הבתים, ומ"מ הסיק שם (ס"ק א בפירוש הקצר):

"אם יבוא שטר סילוק כזה לפני מהיום, נכון לעשות פשר דבר, כי לדעתי דבר זה פלוגתא דרבנותא הוא."

וכוונתו - לדברי התוס' בר"פ הכותב אין דיוקו של הר"ן הכרחי, וכמש"כ בפירוש הארוך. [גם בתש"י החתם סופר (אהע"ז ח"ב סי' קסו) נראה שהסתפק אם אחר שהתקשרו בקשרי שידוכין חשיב כעבידי דאתו, ומהני בהו סילוק, עיי"ש].

ועי"ע בתש"י גאוני בתראי (סי' טז), לאחר הביא דלא מהני סילוק קודם אירוסין, [ועיי"ש בהגהה (המיוחדת לבעל קצוה"ח) דפשוט דשידוכין לא הוו כארוסין], כתב וז"ל:

"אך מצד אחר נראה דהדין עם האשה, דיש לדמות דבר זה לההיא דהאשה שנפלו דף עט במאי דמסיק בשטר מברחת דעשאו רבנן כנכסים שאינם ידוע לבעל ואלבא דר"ש, ופרש"י דסבר שהמתנה גמורה, והכי נמי כן הוא, דהוא סבר שהסילוק הוא טוב אפילו באו לפנינו. וכבר פסקו התוס' והרא"ש בשם ר"ח והטור הלכה כר"ש."

אמנם מדברי הר"ן בכתובות ר"פ הכותב (מב, א בעמוה"ר) נמצאה דרך לסילוק קודם קידושין בדרך של התחייבות, וז"ל:

"והרמב"ן ז"ל תירץ בשם רבו לדעת ר"ח ז"ל, דלעולם בכתבת הבעל לאשתו מיירי, ומאי דאמרינן דתנאי ממון הוא וקיים היינו מפני שאינו מתנה עימה שלא ירשנה אלא יורשה ומתנה דיחזיר לו ירושתה ... אבל לאחר שנישאת לא, אא"כ מחייב להחזיר ליורשיה מה שירש ממנה, דבכהאי גוונא ודאי מהני."

הסיפא הינה מדברי הר"ן, דאף דלא מהני סילוק מירושתה לאחר נישואין, מ"מ מהני התחייבות אחר נישואין להחזיר ליורשיה ירושתה. ומבואר בדבריו דהחייב הינו כלפי יורשיה, דאם החייב יהיה כלפיה, א"כ לאחר שתמות הרי זה כחוב כלפיה והוא יורש חוב זה ולא מהני מידי, וע"כ ההתחייבות צריכה להיות כלפי היורשים ולא כלפי האשה. ודברי הרמב"ן הובאו להלכה בריב"ש סי' קב, וברמ"א אהע"ז צא, ז.

המעין בהסכם הממון המצורף (בסעי' ג, /ה1) יבחין שבסיס ההסכם מונח בהודאת חוב ובהתחייבות שמתחייבים הצדדים בערך הנכסים כמפורט בהסכם (להלן אבאר ביתר פירוט). דרך זו מבוססת על דברי הרמב"ן הנ"ל, ועי"פ פסקם של הר"ן, הריב"ש והרמ"א כדבריו. וע"כ בדרך זו ניתן להתחייב חיוב הגוף אף קודם קידושין. וכן מצאנו בנודע ביהודה (תנינא, אהע"ז סי' צח) שכתב דלדברי הרמב"ן בלשון התחייבות מהני אף קודם קידושין.

ד. הסיבה לפירוט הנכסים בסעי' ב 101

ראשית יש לציין שהפירוט כולל את כל סוגי הנכסים השכיחים, וני"ל שבפועל כולל בתוכו את כל האפשרויות הקיימות. הסיבה שבעטיה יש לפרט את כל סוגי הנכסים הקיימים - כדי שלא יבואו לערער - הלכתית או/ו חוקית - שהסילוק לא כלל סוג מסוים של נכס. דהנה בשו"ע חו"מ רמח"א, כתב וז"ל:

"אמר נכסי לפלוני, נוטל כל המטלטלין וכל הקרקעות והבגדים והעבדים והבהמות והעופות והתפילין עם שאר ספרים, הכל בכלל נכסים, אבל ספר תורה יש בו ספק אם הוא בכלל נכסים או אינו, לפיכך אם תפסו אין מוציאין מידו."

ומקור דברי המחבר מהגמ' בב"ב פרק מי שמת (קנ"ב-קנ"א, א). והנה בתש"י משכנות יעקב (סי' סב) דן במי שאמר כל נכסי לבני הקטנים שמאשתי השניה, והיה בעזבונו מלוה ע"פ על משכון, אי הוי מלוה ע"פ בכלל נכסי. והביא המשכנות יעקב ראיות שאין מלוה ע"פ בכלל נכסי, ומה דאיתא בגמ' דזוזי איקרי נכסי הכוונה על מעות שבעין, "דלא נימא כיון דאין מטבע נקנה בשום קנין משום דדעתא אצורתא, הוא הדין דלא מקרי בלשון נכסי, ואשמועינן דמקרי נכסי, אבל זוזי דהלואה לא הוי בכלל לשון נכסי". ולכאורה דבריו צ"ב, דהא מטבע דבעין, אף אם מופקד אצל אחרים, נקנה אגב קרקע, וכמש"פ במחבר חו"מ רג"ט, ואי הוי בעין ממש נקנה כמטלטלין, עיי"ש בסמ"ע ס"ק טז. אלא הסבר דבריו, דאיתא בגמ' ב"מ מה"ב דאין מטבע נקנה בחליפין מפני שדעתיה אצורתא. ועיי"ש ברש"י ובתוס' (מה"ב ד"ה אין) דלמ"ד דבעין כלי, פשיטא דלא הוי כלי, אלא אף למ"ד דלא בעין כלי, ממעטינן להו מנעל, דכיון דצורה עבידא דבטלה, לא הוי דבר המסוים, עיי"ש. וא"כ כיון דלא איקרי כלי, הו"א דגם נכסי אינו, קמ"ל דאיקרי נכסי, כנ"ל הסבר דברי המשכנות יעקב.

והנה לדבריו כאשר אדם רוצה לתת כל נכסיו עליו לומר: "אני נותן כל נכסי, וספר תורה שיש לי (בגלל הספק בגמ'), וכל מלוה ע"פ שיש לי". היות והפירוט נצרך ממילא, אפשר שהוא עלול למעט דברים אחרים. הנימוק"י בב"ב (לט, א בעמוה"ר) הביא הא דקיי"ל בב"ב קנ"ב דשטרות איקרי נכסי, וז"ל:

"ולענין דינא הסכים הרשב"א ז"ל דכל-שכן שהאומר נתתי או שעבדתי נכסי מקרקעי ומטלטלי אין שטרות בכלל, שאין בכלל אלא מה שבפרט, וצ"ל מקרקעי ושאר נכסים וכל שעבודן."

לדברי הרשב"א - כאשר כולל הנותן בלשון "נכסי" (ששטרות בכלל לשון זו), ואחריהן מפרט "מקרקעי ומטלטלי" (שאין שטרות בכלל לשון זו), הפירוט מצמצם את ההכללה שניתנה בפירוט, ואין שטרות בכלל המתנה. אמנם לדבריו ניתן לפרוט ואח"כ לכלול, ואין הפירוט מגרע את ההכללה שבאה אחריו. ואפשר עוד, דאף הרשב"א לא אמר דבריו אלא שפירט פירוט שאינו נצרך אחר ההכללה, אך כשהפירוט נצרך כנדו"ד אין הוא מגרע את הכלול בכלל. אך מ"מ נראה שעדיף טפי לפרט, גם ליתר בהירות לצדדים המסתלקים (ומתחייבים כנגדם בחוב, כמבואר בסעי' ג', 1/1 ה'), ווגם על-מנת לעקוף כל בעיה חוקית שיתכן ותועלה עקב פירוט חלקי הנצרך הלכתית, ויש בכך בודאי משום שופרא דשטרי.

ה. כשיש ספק בסילוק, על מי חובת הראיה

השאלה רלוונטית לכל מקרה בו יהיה ספק אם הסילוק כלל אף נכס פלוני (למקרה

שלא היה פירוט), וכן למקרים בהם קיים ספק אם הסילוק חל או לא. נושא זה נידון בהרחבה בפס"ד אחר (בדין ספק מחילה בפיצויי פיטורין, עיין בסי' כה סע' ה-ז), ואכמ"ל במה שנתבאר כבר, והנפקות הינה גם בנדו"ד.

ו. סילוק מירושה

מקור הדין בכתובות ר"פ הכותב (פג,א) נחלקו ת"ק ורשב"ג במי שמסתלק בנכסי אשתו "בחייד ובמותד", דלת"ק - אם מתה אינו יורשה, ולרשב"ג - יורשה, מפני שמתנה על מה שכתוב בתורה. ובגמ' שם העמידו את המשנה בכותב לה ועודה ארוסה, כדרב כהנא, דאמר רב כהנא, נחלה הבאה לאדם ממקום אחר, אדם מתנה עליה שלא ירשנה. ושם בע"ב, אמר רב, הלכה כרשב"ג ולא מטעמיה וכו'. לכאורה אם קיי"ל כרשב"ג לא מהני כלל סילוק בירושה, אף אם הסתלק בעודה ארוסה. אמנם הרי"ף (מב,א בעמוה"ר) פסק:

"אמר רב הלכה כרשב"ג, ולית הלכתא כוותיה, דקיי"ל דבר שבממון תנאו קיים".

הרי דס"ל לרי"ף דכיון שטעמו של רב בגמ' שירושת הבעל דרבנן וחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה, לא קיי"ל כוותיה. וק"ו למה דס"ל בטעמו של רשב"ג דמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל, לא קיי"ל כוותיה, דבממון תנאו קיים. וכן היא דעת הרא"ש שם (בסוף ה"א):

"ובירושלמי מוקי רב למתניי בכותב לה משנשאת ופליג אגמ' דידן. ועוד, מילתא דרב כהנא אזלא כת"ק אדם מתנה עליה שלא ירשנה, וכיון דליכא ראייה ברורה, אית לן למימר כל תנאי שבממון קיים".

משתי סיבות סובר הרא"ש שיכול אדם להסתלק מירושת אשתו בעודה ארוסה, אף שבגמ' דידן קיי"ל כרשב"ג. א. רב עצמו ס"ל בירושלמי דכולה מתניי מיירי משנשאת, ורק משנשאת קיי"ל כרשב"ג. ב. מילתא דרב כהנא בריש פירקין אזלא כת"ק ולא כרשב"ג. וכ"פ הרמב"ם (אישות כג,ה), וכן היא הכרעת הרמב"ן והרשב"א בסוגיין (עיין ברב המגיד שם).

אלא שבעל המאור (מב,א בעמוה"ר) חלק על דברי הרי"ף, וז"ל:

"ולא כך נראה לנו, שאין לעקור תלמוד ערוך שבידינו מפני הירושלמי, ואע"ג דקיי"ל בעלמא תנאי ממון קיים, שאני הכא דירושה ממילא קא הוא ולא כל כמיניה דעקר לה. ור"ח כתב בפירושו והאריך בזה ויש לנו סיוע בדבריו".

הרי שדעת בעל המאור דממון הבא לו ממילא, אין הוא יכול להתנות עליו, וס"ל דכן הוא דעת ר"ח. וכדבריהם הביא הטור (אהע"ז סי' צג) בשם ר"י. ודעת הב"ש (סי' צב סוס"ק יז) דיכול לומר קים-לי כותייהו. לפ"ז אף אם יתנה בין ארוסין לנישואין לא יועיל להסתלק מירושת אשתו. ברם, לפי הדרך המועלת בהסכם הממון, דהיינו דרך של הודאת חוב/ התחייבות יהיה תוקף לסילוקו מהירושה בכ"ע. ודרך זו טובה יותר, שלא יבוא הבעל ויטען קים-לי שלא מהני סילוק מירושת אשתו. ולפני האירוסין לא מהני סילוק, וכמש"כ לעיל בסע' ג. והוא הדין אחר הנישואין לא מהני סילוק, וכמש"פ הרמב"ם בפכ"ג מאישות ה"ז והמחבר בשו"ע אהע"ז צב,ח. ועיין בר"ן ר"פ הכותב שכתב בטעם אי יכולת הסילוק אחר נישואין, דכיון שראוי

ליורשה בכל שעה הרי זה כאילו כבר זכה בה, וע"כ אין מועיל סילוק אלא או מכר או מתנה. והראב"ד בהשגות (אישות, כג, ז) כתב דלא מהני סילוק מפני שהוא כקנין דברים, עיי"ש. ע"כ הצד השווה שבהם, לפני האירוסין, לפני הנישואין ואחרי הנישואין, שהדרך הראויה היא דרך הודאת חוב/ התחייבות שבאמצעותה מהני הסילוק לכ"ע ובכל אחד מהזמנים האלו.

ז. הודאת חוב/ התחייבות

איתא בכתובות קא, ב, האומר לחבירו חייב אני לך מנה, רבי יוחנן אמר חייב, ריש לקיש אמר פטור. ומחלוקתם היא באומר חייב אני לך מנה בשטר, דרבי יוחנן ס"ל דאלימא מילתא דשטרא כמאן דאמר להו אתם עדי, וריש לקיש חולק וסובר דלא אלימא מילתא דשטרא. רש"י שם (בד"ה הכא) פירש דמיירי בשטר בכתב ידו שכתוב בו "אני חייב לך מנה", ואלימא מילתא דשטרא מפני שנמסר שטר זה בפני עדים. ושיטת תוס' (קב, א ד"ה אליבא) דמיירי בשטר גמור שרוצה להשתעבד ולהתחייב לו מנה בשטר. והרי"ף (סא, א בעמוה"ר) כתב וז"ל:

"וכיון דהלכתא כרבי יוחנן דאמר חייב אני לך מנה בשטר, חייב ואפילו לא אמר אתם עדי."

הרי שלשיטת הרי"ף מיירי באמירה שאומר "חייב אני לך מנה בשטר", וכ"פ הרמב"ם בהל' מכירה (יא, טו). ועיין בקצוה"ח מ, א שסיכם כך את שיטות הראשונים בסוגיא, וכתב להסביר ולחלק בין לשון "אני חייב" ללשון "אני מתחייב", דלשון "אני חייב" הוי הודאת חוב והוי קנין אודיתא וע"כ אין צריך קנין אחר, ואילו לשון "אני מתחייב" הוי התחייבות חדשה, והתחייבות צריכה קנין. והוסיף הקצוה"ח, דאף דכל הקנינים אינם צריכים עדים לחלות הקנין, מ"מ קנין אודיתא לא מהני בינו לבינו אלא רק בנוכחות עדים, דאודיתא שלא היתה בפני עדים, לא מועילה תקנין. אלא שהנתיבות בסוס"ק א כתב דמהני אף אם אומר שמודה בהודאה גמורה.

ולאמור לעיל מבואר שלא נחלקו הראשונים על הרי"ף והרמב"ם אלא באופן שאומר "חייב אני לך מנה בשטר" או באומר אתם עדי, אבל כאשר כתב שטר בכתב ידו (לרש"י) וכל-שכן שטר גמור בעדים (לשיטת תוס'), מהני הודאתו להתחייב. וכן מבואר בסמ"ע שם (ס"ק א) ובש"ך (ס"ק ג) [אלא שהסמ"ע והש"ך נחלקו אם מהני לחולקים אמירת "חייב אני לך מנה בשטר", עיי"ש בש"ך ס"ק ב].

ומדברי הנתיבות (שם ס"ק א) מבואר שהקביעה אם לפנינו הודאה או התחייבות, תלויה בלשון שאמר המתחייב, וז"ל:

"ונראה דדוקא כשגילה בהדיא בלשונו שאינו הודאה שחייב לו מכבר רק שמתחייב עצמו מעכשיו, אבל כשאמר בסתם אתם עדי שאני חייב לפלוני מנה, לא מיבעיא אם זה טוען שבאמת הוא חייב לו מכבר, לא יכול הלה לחזור בו ולומר לא הייתי חייב לך כלל רק שרציתי להתחייב לך בלשון זה ועכשיו אני חוזר בי - לא מהימן, דבסתם אמרינן דהודאה הוא ... ולפי"ז אפילו מודה או שנתברר בעדים דלא היה חייב לו מקודם, מ"מ חייב, כיון דבסתם אמרינן דהודאה הוא ובאודיתא כ"ע מודים דיכול להקנות ... והא שכתב הש"ך ס"ק א דאם מודה שאינו חייב דפטור, היינו שמודה ג"כ שהודאתו בטעות היה אבל בסתם אמרינן שרצה לחייב עצמו באודיתא וחייב לכ"ע, דבאודיתא לכ"ע יכול להקנות, וכ"כ התומים להדיא."

מדברי הנתיבות מבואר דבעינן לגילוי דעת מפורש בלשונו שאינה הודאה אלא התחייבות, וכל שאמר בלשון שמשמעותה הודאה, אפילו מודה או שהתברר בעדים שלא היה חייב לו מכבר, חיובו תקף מכח ההקנאה שנעשתה בהודאתו שהיא קנין אודיתא.

בהסכם הממון נכתבה הודאת חוב בלשון "מודה בהודאה גמורה שהוא חייב". למש"כ לעיל, לשון זו מהני לקצוה"ח אף באמירה [בפני עדים - ובנדו"ד יש שני עדים החתומים על ההסכם], ולנתיבות מספיק אם יאמר בלא עדים, אם הודה בהודאה גמורה. ובנדון ההסכם שהוא שטר גמור החתומים בו שני עדים, גם החולקים על הרי"ף והרמב"ם אינם חולקים בכתב בשטר, לרש"י אף בכתב ידו, ולר"ת בעינן לשטר גמור. וא"כ בהסכם זה בו חתומים עדים, הוי שטר גמור ומהני הודאתו.

בהסכם ציינתי שיש כאן גם הודאת חוב וגם התחייבות בקנין, מאחר ומצאנו מחלוקת אם לשון "מודה שאני חייב" זה לשון הודאת חוב או לשון התחייבות. דמקצוה"ח והנתיבות הני"ל מבואר שזה לשון הודאת חוב, אך מדברי המהר"ש הלוי (עיין בפתי"ש ס, יג) נראה שלשון זה היא לשון חיוב, וא"כ צריך שיקבל בסודר על חיובו, כמבואר בשו"ע חו"מ ס, ו. אמנם המעיין במהר"ש הלוי (חחו"מ סי' ה - דף י טור ב) יראה שלא כתב שצריך בכגון זה קנין, עיי"ש, וצ"ע.

ח. ההתאמת ההסכם לכל מקרה ומקרה

ההסכם שלפנינו הינו מסגרת הלכתית להסכם שנחתם בטרם נישואין. הפרטים שבו נבנו ע"פ מה שנראה לי כמקובל בין זוגות הנישאים בזיווג שני. הסכם מעין זה יכול להערך גם בזיווג ראשון, אך יש להתאים את הפרטים בהתאם. נושאים רבים, כגון, סילוק הבעל ממעשי ידי אשתו בעבודות "חוץ", סילוק מפירות נכסי מלוג שלה וכו', הם נושאים למו"מ בין הצדדים, וטוב שהמו"מ יהיה בטרם נישואים ולא לאחריהם. סעיפים אלו נועדו בעיקר לעורר את לב הצדדים למוקשים הכלכליים שראוי לעגנם במסגרת של הסכם ממון. יש לשבת ולשמוע את בני הזוג ולהתאים את ההסכם לדרישותיהם, ע"פ המסגרת הקיימת.

ט. הסכם ממון

בס"ד, _____, תשנ_____
(9 .)

שנערך בין _____ ת.ז. _____ כתובת _____
(להלן: "החתן")
לבין _____ ת.ז. _____ כתובת _____
(להלן: "הכלה")

הואיל ובדעתם של החתן והכלה להנשא זה לזה, והואיל ולכל אחד מהם יש או יהיה רכוש וכספים שאין הוא מעונין שיהיה לשכנגדו זכויות בהם, לפיכך הסכימו החתן והכלה לערוך ביניהם הסכם ממון, שיהיה תקף הן ע"פ ההלכה והן ע"פ החוק המקומי, כדלהלן:

א. המבוא להסכם הינו חלק מגוף ההסכם.

ב. 1. האמור בסעיף ב/ 2 וב/ 3 להסכם זה מתיחס - בנוסף למפורט שם - לכל

רכוש שיש לכלה הרשום כעת או שיהיה רשום על שמה (ברשימות התקפות ע"פ חוק, כגון טאבו, פנקסי הבנקים וכו'), מקרקעין, פקדונות וחשכונות בבנקים, הן במטבע ישראלי והן במטבע זר, מניות ואגרות חוב, כספים, חובות שחייבים לה, הן במלוה ע"פ (ע"פ עדים או הוכחה אחרת, שהכסף שהלווה היה מוחזק כשלה) והן במלוה בשטר (כשהשטר יוצא על שמה), מטלטלין המוחזקין כשלה, ספרי תורה המוחזקין כשלה, זכויות וכל רכוש אחר, אלה הקיימים כעת, ואלה שיקנו בעתיד מכספים שמקורם ברכוש הנ"ל, וכן רכוש כנ"ל שיהיה לה לאחר מכן שמקורו בירושה שתקבל הכלה ממורישה, או במתנה בצוואה או שתקבל במתנה מכל סוג שהוא, אפילו לא יתנה הנותן בעל מנת שאין לבעלך רשות בהם, וכן משכורת וכל זכויות שיבואו מכח מעשי ידיה בעבודות "חוץ"*) במידה והבעל יסתלק ממעשי ידים אלה).

2. החתן הנ"ל מסלק את עצמו בקנין סודר ומוחל, כל זכות בנכסי הכלה, מפירותיהם ופירי פירותיהם עד עולם, בחייד ובמותד, מכל הנכסים הנ"ל, ובכלל זה הזכות לרשת את הכלה לאחר שתהיה אישתו, ומכל זכויות אחרות שיבואו מכח הרכוש הנ"ל. ולענין זכויות שאין ניתן להסתלק מהן אלא בין ארוסין לנישואין, במידה ולא אקבל בקנין סודר בין ארוסין לנישואין, האמור בסעיף ג יחול על זכויות אלו.

3. החתן מסתלק/ לא מסתלק * מהזכויות המגיעות לו ממעשי ידיה בעבודות "חוץ", או ממציאתה. החתן אינו מסתלק מזכויות המגיעות לו ממעשי ידיה בעבודות שבבית, ע"פ ההלכה היהודית הנהוגה.

4. החתן מתחייב שילדיהם המשותפים, בין הבנים ובין הבנות, יזונו מנכסיו אף לאחר מותו, עד הגיעם לגיל 18.

5. החתן מחתייב שכל מה שמגיע לכלה מכח תנאי כתובה, לא יופקע, אא"כ מחלה הכלה במפורש על אחת מזכויותיה.

6. החתן מתחייב שזכות המדור לא תופקע ע"י מתנה שיתן החתן, הן במתנת בריא והן במתנת שכיב מרע, או ע"י מכר, וכל מתנה או מכר לא יפקיעו את זכותה למדור אלמנה, אא"כ היתה הסכמה בכתב של הכלה למכירה או למתנה זו.

7. רכוש או כספים שנצברו במהלך הנישואין ואינם באים מכח הרכוש שהיה לצדדים קודם נישואיהם, יהיה שייך לשני הצדדים בשווה, אף אם יהיה רשום ברשימות התקפות ע"פ החוק ע"ש צד החתן בלבד. חובת ההוכחה אימתי נצבר רכוש זה תחול על הצד החפץ להוציא את הרכוש מחזקתו. לענין זה הרישום יחשב כמוחזקות לענין חובת הראיה.

ג. 1. היות ויש זכויות שאינן ניתנות לסילוק ע"פ ההלכה בקנין אלא בתנאים מסוימים, ויבואו לערער שלא מולאו תנאים אלה, לפיכך החתן מודה בהודאה גמורה שהוא חייב ליורשי הכלה הנ"ל ולכל מי

שיהיה מוטב בצוואתה, סך כפול מערך הנכסים הנ"ל בסעיף ב על כל חלקיו, וקיבל על עצמו בקנין סודר אף בתורת התחייבות, ושיעבד נכסיו דקנאי ודאקני מעכשיו מטלטלי אגב מקרקעי.

2. בחוב זה הותנה תנאי שיהיה ניתן לממש את החוב אך ורק אם החתן או מי מיורשיו יקבל זכויות בנכסים הנ"ל ללא הסכמת הכלה, בניגוד למוסכם לעיל. כמו כן הותנה שבמידה והחתן או מי מיורשיו יקבל זכויות בנכסים הנ"ל ללא הסכמת הכלה, יגבה מהחוב כפול מערך הזכויות שקיבל.

ד. 1. האמור בסעיף ד/ 2 להסכם זה מתיחס - בנוסף למפורט שם - לכל רכוש שיש לחתן הרשום כעת או שיהיה רשום על שמו (ברשימות התקפות ע"פ חוק, כגון טאבו, פנקסי הבנקים וכו'), מקרקעין, פקדונות וחסכוניות בבנקים, הן במטבע ישראלי והן במטבע זר, מניות ואגרות חוב, כספים, חובות שחייבים לו, הן במלוא ע"פ (ע"פ עדים או הוכחה אחרת, שהכסף שהלוה היה מוחזק בשלו) והן במלוא בשטר (כשהשטר יוצא על שמו), מטלטלין המוחזקין בשלו, ספרי תורה המוחזקין בשלו, זכויות וכל רכוש אחר, אלה הקיימים כעת וכן רכוש שנרכש בכספים שמקורם בנכסים הנ"ל, וכן רכוש כנ"ל שיהיה לו לאחר מכן שמקורו בירושה שיקבל ממורישו, או במתנה בצוואה או שיקבל במתנה מכל סוג שהיא.

2. הכלה הנ"ל מסלקת את עצמה בקנין סודר ומוחלת, כל זכויות שיגיעו לה בנכסים הנ"ל בהיותה אשתו, ובכללם זכות לתבוע חלק בעזבון החתן לאחר מותו, הן בתורת ירושה והן בתורת מזונות. כמו כן הינה מוחלת על תוספת הכתובה, בין אם נתן לה כבר ובין אם יתן לה בעתיד.

3. אין הכלה מוחלת על זכויות ממון המגיעות לה כל זמן שהיא אישנו, כגון, זכות מזונות, ביגוד ומדור לפי כבודו ולפי כבודה, רפואתה, פדיונה וקבורתה, שתוכל לגבותם מנכסיו הקיימים בשעת החיוב או שיהיו קיימים שעה אחת קודם מותו. כמו כן אין הכלה מוחלת על זכות מדור אלמנה, כתובה דחזי לה מדאורייתא, וכן אינה מוחלת על זכויות המגיעות לילדיהם המשותפים, ותוכל היא או הילדים המשותפים, לגבותן מנכסיו שיהיו קיימים בשעת החיוב או שעה לפני מותו.

4. זכות האשה למדור אלמנה יחול על דירה הרשומה על שם החתן בשעת הנישואין, ובתנאי שהצדדים יחיו יחדיו לפחות _____ שנים משעת הנישואין. וכן אם יקנה דירה לאחר נישואיהם, והצדדים התגוררו בה מכח בעלותו של החתן בדירה, תהיה הכלה זכאית למדור אלמנה, אם חיו יחדיו לפחות _____ שנים. אין באמור לעיל משום להפקיע את זכותה כאלמנה להמשיך להתגורר בדירה שכולה או חלקה רשום על-שמה.

5. רכוש או כספים שנצברו במהלך הנישואין ואינם באים מכח הרכוש שהיה לצדדים קודם נישואיהם, יהיה שייך לשני הצדדים בשוה, אף אם יהיה רשום ברשימות התקפות ע"פ החוק ע"ש צד הכלה בלבד. חובת

ההוכחה אימתני נצבר רכוש זה תחול על הצד החפץ להוציא את הרכוש מחזקתו. לענין זה הרישום יחשב כמוחזקות לענין חובת הראיה.

ה. 1. היות ויש זכויות שאינן ניתנות לסילוק ע"פ ההלכה בקנין אלא בתנאים מסוימים, ויבואו לערער שלא מולאו תנאים אלה, לפיכך הכלה מודה בהודאה גמורה שהיא חייבת לחתן הנ"ל ולירשיו ולכל מי שיהיה מוטב בצוואתו, סך כפול מערך הנכסים הנ"ל בסעיף ד על כל חלקיו, וקבלה ע"כ בקנין סודר אף בתורת התחייבות, ושעבדה נכסיה מטלטלי אגב מקרקעי.

2. בחוב זה הותנה תנאי שיהיה ניתן לממש את החוב אך ורק אם הכלה או מי מיורשיה יקבל זכויות בנכסים הנ"ל ללא הסכמת החתן, בניגוד למוסכם לעיל. כמו כן הותנה שבמידה והכלה או מי מיורשיה יקבל זכויות בנכסים הנ"ל ללא הסכמת החתן, יגבה מהחוב כפול מערך הזכויות שקיבל.

ו. על כל הנ"ל קבלו החתן והכלה בקנין סודר מעכשיו בבית דין חשוב במנא דכשר למיקנא ביה, ללא אסמכתא ודלא כטופסי דשטרי, בקנין המועיל ביותר ובאופן המועיל ביותר, וקבלו על עצמם סברת הפוסקים המקיימים שטר זה, ושכל ספק בלשון השטר יהיה נידון לקיום השטר ולא לביטולו.

ז. במידה ויתגלו חילוקי דעות באשר לפרשנות הסכם זה, החתן והכלה מקבלים על עצמם בקנין סודר את _____, שיהיה מוסמך לפרש הסכם זה, בין לדין ובין לפשרה ובין ליושר ע"פ שיקול דעת רחב. חתימתם דלמטה תהא תקפה כאילו חתמו על שטר בוררין, ע"פ דין תורה וע"פ חוק הבוררות.

ח. כל הסכם זה יהיה תקף אך ורק אם הצדדים ינשאו זה לזו כדת משה וישראל בחופה וקידושין. במידה ולא ינשאו זל"ז בחו"ק, הסכם זה הרי הוא כחספא בעלמא.

ט. הצדדים מצהירים בזה כי קראו והבינו את תוכן ההסכם, וחתימתם תהווה ראיה וקנין לכל האמור לעיל.

החתן הכלה

בפנינו חתמו החתן והכלה, וקבלו בקנין סודר, והתחייבו והודו בכל האמור בהסכם הנ"ל, ושעבדו נכסיהם לחוב הנ"ל, ואמרו לנו לעשות שטר עם חיובים כנ"ל.

עד עד

אישור

הצדדים הופיעו בפני, לאחר שחתמו וקבלו בקנין סודר בפני הרבנים הנ"ל. לאחר שנוכחתי כי הצדדים מבינים את משמעות הכתוב בהסכם, ולאחר שאימתו בפני את חתימותיהם, ע"פ סמכותי החוקית, לפי סעיף 2 (ג) לחוק יחסי ממון בין בני זוג, הריני מאשר את ההסכם המצורף.

רב רושם הנישואין

הערות

1. העיריני הגרמ"מ שפרן שעל התאריך להיות כתוב מתחת לכותרת "הסכם ממון", שאם יכתב מעל לכותרת יתכן וי"ל שאין העדים מעידים אלא על ההסכם ולא על התאריך, נפק"מ לגביה ממשועבדים ולדיני קדימה בחוב. (התאריך הלועזי נכתב עבור אלה הנוהגים להשתמש בתאריך לועזי ואינם יודעים את התאריך העברי).

2. מספר תעודת זהות וכתובת הם סימנים הנועדים להבדיל בין אנשים בעלי שמות שווים. ועיין בשו"ע חו"מ מט, ז' בדין שני בעלי שמות שווים: "ומה תקנתם, יכתבו שם זקנם, ואם גם שם זקנם שוה, יכתבו שם סימן".

3. נוסח המבוא הוא נוסח מקובל בהסכמי ממון ובו הצהרת כוונות המלמדות על מטרת ההסכם שלפנינו. היות ונכתב שהוא חלק מההסכם, יש בכוחו לתת פרשנות במקרים של אי בהירות.

4. הסיבה לפרוט - ראה במש"כ במאמר שקודם ההסכם (סעי' ד).

5. הצדדים מקבלים על עצמם את הרישום ברשם המקרקעין ובבנקים כראיה על בעלות, ואין צורך בהבאת עדים להוכיח את הבעלות. (כל זה הוא לשופרא דמילתא, עיין סי' כה/א).

6. עליה להוכיח שהכסף שהלוחה היה מוחזק כשלה, כגון אם תוכיח שעבר מחשבון הבנק שלה. דא"כ מנין לנו שלא הלוחה כסף של בעלה. ובשלמא בשטר - יש הוכחה מעצם הכתוב בשטר, משא"כ במלוה ע"פ. ומ"מ כיון שהצדדים מקבלים על עצמם בורר שיהיה מוסמך לפרש את ההסכם "בין לדין בין לפשרה ובין ליושר", כמובא בסעי' ז להסכם, יוכל הבורר לקבל הוכחות הנראות לו כסבירות, אף אם אינן קבילות בדיני הראיות.

7. עיין ב"ב נב, א ובשו"ע חו"מ סב, א דאשה הנושאת ונותנת בתוך הבית והיו שטרות כתובים על שמה והיא אומרת שלי הם - עליה להביא ראיה בעדים לדבריה, שהיה לה ממון מיוחד. לפי הסכם זה הצדדים מסכימים שעצם העובדה שהשטר יוצא על שמה מהוה ראיה שהממון שייך לה.

במתכוין לא ציינתי במפורש שהדבר מהוה ראיה אף אם האשה נושאת ונותנת בבית, אף שמעצם אי הגבלת הכלל, המשמעות היא כוללת ולא מוגבלת, מ"מ אין בכך סגירה הרמטית. צריך לאפשר לבעל להעלות טענה זו, בפרט באשה השולטת בכל נכסי בעלה, ראה ש"ך חו"מ נו, לד. וע"כ יוכל הבורר לפסוק בהתאם למציאות שבפניו.

8. חו"מ קלג, א: "כל דבר המטלטל שהוא ביד האדם, בחזקת שהוא שלו". כאשר הדיון בין זוג נשוי בינם לבין עצמם, אין (בדר"כ) החזקת המטלטלין מהוה ראיה לבעלות, שהרי המטלטלין נמצאים בדר"כ בדירה המשותפת של בני הזוג והם מוחזקים במטלטלין בשוה, ראה חו"מ קלח, א. ע"כ על הטוען לבעלות להביא ראיה שהמטלטלין מוחזקין כשלו, מאחר והוא חפץ להוציא את המטלטלין מחזקת השיתוף. רצוי שהצדדים יצרפו נספח ובו רשימת מטלטלין השייכים לכ"א מבני הזוג, ובאופן זה יחסכו את הצורך בראיה על המטלטלין שהיו שלהם בטרם נישואין.

9. ראה לעיל מש"כ במאמר (סעי' ד) על הצורך לפרט ספר תורה מכלל הנכסים. הכיתוב על המעיל יכול להוות הוכחה כנגד הבעל, למרות שאינו ראיה לענין דברים אחרים (ראה מש"כ בחלק א סיי' ג/ד).

10. הכללה אחר הפירוט, ראה מש"כ במאמר (סעי' ד).

11. מסלק כוחו מדבר שלא בא לעולם, ראה רמ"א חו"מ רט, ח.

12. יש כאן פירוט של מגוון האפשרויות של נכסים שיבואו לה בעתיד.

13. בין במתנת בריא ובין במתנת שכיב מרע.

14. ראה שו"ע אהע"ז פה, יא, בנו"כ שם, ובפת"ש ס"ק א. וכאן הבעל מסתלק מהמתנה שניתנה לה אפילו לא הותנה במפורש על-מנת שאין לבעלך רשות בהם. חובת ההוכחה שניתן לה במתנה ולא לשניהם תהיה על המוציא מחזקת השיתוף, כאמור לעיל בהערה 8. וע"ע בשו"ע אהע"ז פה, יב, בח"מ ס"ק כח, ובב"ש ס"ק כו. ובנדו"ד נראה שהוא בחזקת שניהם ולא בחזקת נכסי מלוג, מאחר והסתלק מנכסי מלוג.

15. נחלקו האחרונים אם מעשי ידיה מעבודות שמחוץ לבית, שייכות לבעל מכח זכותו במעשי ידיה, אם לאו (ראה חלק א סיי' לט/יב, ובהערות מהגר"ש ישראלי זצ"ל).

16. במתכוין ציינתי זאת בגוף ההסכם, אף שלמעשה כל הנושאים ניתנים לשינוי, מאחר וענין זה נראה לי במיוחד כענין המשתנה בהתאם לנסיבות, וכל זוג יגיע בודאי להסכמה שונה.

17. סילוק - דינו לכאורה כמחילה שאינה צריכה קנין (ראה הערה 18). מ"מ במקרים וחווה זה יחתם לאחר הנישואין - צריך קנין, עיין כתובות פג, א, שו"ע אהע"ז צב, א, וע"ע סמ"ע רט, כט, קצוה"ח רט, יג, ובנתיבות שם בחידושים ס"ק כח.

18. מחילה אינה צריכה קנין, עיין תוס' סנהדרין ו, א ד"ה צריכה, שו"ע חו"מ יב, ח, ושו"ע חו"מ רמא, ב.

19. משנה בגמ' כתובות פג, א, שו"ע אהע"ז צב, ה.

20. משנה וגמ' כתובות פג, א-פד, א. ועיין במש"כ במאמר כאן (סעי' ח).

21. אף שלאמור לעיל כבר סילק עצמו מירושה, מ"מ ליתר בהירות ולשופרא דשטרא נכתב בשנית.

22. הכללה אחר פירוט, ראה מש"כ במאמר (סעי' ד).

23. ראה מש"כ במאמר (סעי' ג וסעי' ח).

24. הקנין סודר נותן תוקף להסכם. אם הקנין סודר נעשה בין ארוסין לנישואין, הרי שתוקף ההסכם בין ארוסין לנישואין. ובמקרה שקבל בקנין קודם האירוסין, הרי שיש דברים שאינם ניתנים לסילוק בזמן הזה, ועל-מנת שלא יבואו לפסול את כל הקנין מדין "את וחמור", הרי שמלכתחילה נקבע שהקנין לא חל על דברים שאין הקנין נתפס בהם.

25. תלוי בהחלטת הצדדים וכמש"כ לעיל (ראה הערה 15, 16).

26. זכיה בכרטיס הגרלה - יש לדון לכאורה מדין מציאה. והנה שני טעמים נשנו בדיון מציאתה לבעלה; א. בגלל מזונות שזן אותה. ב. משום איבה (עיין תוס' כתובות סו, א ד"ה מציאתה). לטעם א - אם הסתלק ממעשי ידיה יש לדון שהסתלק גם ממציאתה, דלכאורה הרי מעשי ידיה ומציאתה שניהם ניתנו תחת מזונות, ועדיין צ"ב אם לטעם זה של התוס' הוי חדא תקנתא או שתי תקנות, ואף אם הוי תקנה אחת עדיין אפשר דממה שלא הסתלק במפורש שייך לו, ואכמ"ל. אולם לטעם איבה פשוט שצריך סילוק מיוחד, דהוי תקנה בפני עצמה.

27. עיין משנה כתובות נט, ב, ושו"ע אהע"ז פ, א.

28. ע"פ ההלכה (מתנאי כתובה, לאחר מותו ניזונות הבנות בלבד מנכסי אביהן עד שיתארסו או יתבגרו (המוקדם מבין שני הזמנים), ראה כתובות נב, ב, ושו"ע אהע"ז קיב, א. התחייבות זו באה ליצור השואה בין הבנים לבנות, שגם הבנים יזונו עד גיל שמונה עשרה, כפי שמקובל היום. ברור שבמידה ולפנינו זוג מבוגר מאד, יש למחוק את כל הסעיפים העוסקים בעניני ילדים משותפים.

29. סעיף זה נועד להבהיר שאין בסעי' ד משום מחילה כוללת וגורפת של כל זכויות האשה. כמו-כן יש כאן תוספת התחייבות - לשופרא דמילתא.

30. סעיף זה כפוף לסעי' ד / 4. המטרה בסעיף זה ליצור שעבוד מוקדם (ע"י התחייבות) של המדור לזכותה כאלמנה. בסעיף זה יש פירוט לאפשרויות שונות שבהן לא יוכל להפקיע את זכותה למדור אלמנה. במידה וימכור הבעל את הנכס, תיתכן בעיה ע"פ החוק, במידה והקונה קנה את הנכס בתום לב. הפתרון לכך הוא לרשום הערת אזהרה בטאבו (אם הדבר אפשרי).

31. הסכמה בכתב באה למנוע מצב של טענה שהסכימה למכירה בע"פ.

32. סעיף זה מותאם לנוהג המעשי שבו רכוש שנצבר במהלך שנות הנישואין שייך לשני הצדדים. כמובן - ניתן לשנות ולהתאים לכל מקרה. לדוגמא - אם לבעל יש חברה מסחרית ואין הוא מעוניין שלאשה יהיו זכויות בחברה וברכוש, אף אם חלק מהונה ירכש במהלך שנות הנישואין. הסעיף נכתב

ע"פ הנוהג המקובל, אך פשוט וברור שיש לברר עם הצדדים את עמדתם בענין.

33. כדי למנוע מהצד ששולט בכספים שירשום את הנכס/ הכסף על שמו (וראה הע' 32) אך מ"מ יש ברשום משום מוחזקות לענין חובת הראיה על הצד השני, במידה ויטען מי שרשום ע"ש שהרכוש הינו מלפני הנישואין.

34. הצדדים מקבלים עליהם את הרישום בטאבו כמוחזקות וכראיה, אא"כ יביאו ראיה נגדית.

35. ראה מש"כ במאמר (סעי' ג) לענין סילוק קודם ארוסין, ושם (סעי' ח) לענין סילוק מירושה.

36. ככל-שכן כששני הצדדים מודים שלא קבלו בסודר בין ארוסין לנישואין. סעי' זה וסעי' ה נועדו לקבוע מסגרת שבאמצעותה ניתן לעקוף את הצורך בקנין בין ארוסין לנישואין ובדרך זו לאכוף את ההסכם.

37. לאפוקי מחשש משטה, עיין שו"ע חו"מ פא, ח, ונתיבות סי' מ סוס"ק א.

38. החיוב כלפי יורשיה - דאם כלפיה, הרי הוא היורש שלה ויורש את החוב, כמש"כ הר"ן בר"פ הכותב, עיין במש"כ במאמר (סעי' ג). וצוין שמתחייב גם כלפי המוטבים בצואה, שהם כעת בפועל היורשים, ועמהם יש לו את הדו"ד על הירושה, שאם לא יתחייב כלפיהם, יתכן ויממש את זכותו לירושה, ויורשיה שאינם מוטבים בצואה יסרבו להפעיל נגדו את החוב, ע"כ הודאת החוב נצרכת גם כלפי המוטבים בצואה.

39. כפול כדי שלא יבוא לגבות מהירושה או מהפירות מתוך מחשבה שממילא אין לו מה להפסיד באפוכי מטרתא, ועד שיחייבו אותו בחוב יהנה מהנכסים. ע"כ ערך כפול מהוה סיבה טובה לא לנסות ולממש את הזכות שהסתלק ממנה.

40. לא חששתי לדבר שאינו קצוב, כיון שהמחבר בשו"ע חו"מ ס, ב דחה במפורש את דעת הרמב"ם, וכמש"פ מרן הגר"ש אלישיב שליט"א (ראה פד"ר כרך ד עמ' 289 ולהלן), וע"ע במש"כ הגר"ש טנא זצ"ל, ברכת שלמה, חו"מ סי' יא, ג, וכן שמעתי מגדולי הדיינים. ואף שיש פוסקים הסוברים שיכול לטעון קים-לי כדעת הרמב"ם (ראה במש"כ הגר"ע יוסף שליט"א ביביע אומר ח"ג חו"מ סי' ד-ה), מ"מ נהוג להתחייב אף בדבר שאינו קצוב. והרוצה לחשוש לדעתם, יכתוב סכום גבוה מאד שודאי יכסה כפל מהנכסים הנ"ל.

41. ראה מש"כ במאמר (סעי' ט) די"א דהוי לשון התחייבות, והתחייבות בעי קנין, וכמש"כ שם.

42. כדי שיהיה ניתן לגבות חוב זה ע"פ ההלכה אף ממטלטלין שמכר או נתן, עיין שו"ע חו"מ קיג, א. וע"ע שם בסעי' ג דמשום תקנת השוק לא נוהגין כן, מ"מ נפק"מ לענין ב' בעלי חובות, עיין בסמ"ע ס, ז, ועיי"ש בנתיבות ס, א.

43. החוב כפוף לתנאי, על-מנת שא"א יהיה לממש את החוב א"כ יממש את זכויותיו כנז' שם.

44. למנוע מצב שאף שהבעל לא מימש זכויות, יורשיו יבואו לממשן.

45. כדי שלא יבואו לגבות את כל החוב כתוצאה ממימוש זכויות חלקי. הסיבה לכפל - למנוע את כדאיות מימוש הזכויות.

47. ראה בהערות לסעי' ב/2.

48. סילוק ממזונות אלמנה המגיעים לה מתנאי כתובה, ראה שו"ע אהע"ז סי' צג. מקובל שבתמורה לסילוק זה מתחייב לה הבעל סכום קצוב, או שקוצב לה מזונות חודשיים עד שתנשא. הסכום הקצוב מונע התדיינות בין היורשים והאלמנה. על עורך ההסכם לראות שהסכום שמתחייב יהיה הוגן כלפי שני הצדדים.

49. כדי לא ליצור לחץ על הבעל שעה קלה לפני הנישואין שירשום לה סכום גדול בכתובתה.

50. אין כל סיבה שתסתלק מזכויות המגיעות לה בהיותה אשתו. אין הכוונה לזכויות רכושיות קניניות.

51. שתוכל לגבות לאחר מותו מנכסיו חובות כנ"ל שלא נפרעו בחייו.

52. כפוף לסעיף ד/4.

53. הכוונה למנה (או מאתיים) דלא מהני בהו מחילה, עיין אהע"ז סט,ו.

54. אין בכוונת הסכם זה להפקיע זכויות של ילדיהם המשותפים.

55. הכוונה לזכויות הנגבות מנכסיו לאחר מותו, כגון מזונות היתומים וכו'.

56. יש כאן שעבוד מדור בשני אופנים: או הדירה רשומה ע"ש החתן בשעת הנישואין והצדדים התגוררו בה, או שיקנה אח"כ דירה והצדדים התגוררו בה מכח בעלותו. הכוונה - שאם הדירה רשומה רק בחלקה ע"ש הבעל, והצדדים ישלמו שכירות לשותף בדירה, הרי שלענין זה תחשב הדירה כדירה שכורה, ואין לאלמנה זכויות בדירה זו.

הבעל יוכל להפקיע זכות אלמנה למדור אם יתן את דירתו לאחר (או לילדיו) קודם הנישואין, וכן ימנע מלקנות דירה על שמו. זכותה של האשה להתנות את נישואיה במדור אלמנה (ספציפי), אך כמסגרת נראה לכתוב כנ"ל.

57. מקובל שזכותה למדור יהיה רק לאחר מספר קבוע של שנות נישואין (לפי ההסכמה שבין הצדדים).

58. פשוט שאם יקנו דירה ותהיה הדירה רשומה חלקית על-שמה, אין בהסכם זה

משום הפקעת זכותה בדירה הני"ל.

59. ראה בהערות לסעי' ב./7.

60. ראה בהערות לסעי' ג./1.

61. ראה בהערות לסעי' ג./2.

62. קנין סודר על התחייבות, כמבואר בשו"ע חו"מ ס, ו, וכן קנין לחיזוק. ואף שכבר נכתב שקבלו בסודר, מ"מ בסיום ראוי לחזור שוב על ענינים שלא פורט בהם במפורש שקבלו בקנין סודר.

בקנין סודר צריך שיקנה מעכשיו, ראה שו"ע חו"מ קצה, ה

63. ראה שו"ע חו"מ רז, יד-טו.

64. ראה שו"ע חו"מ מב, בסמ"ע ס"ק טז, ש"ך ס"ק יא, פת"ש ס, ק ד.

65. ראה שו"ע חו"מ רז, יח בט"ז שם.

66. בבחינת הודאה שהכל נעשה באופן המועיל, עיין רמ"א חו"מ רז, טו. ונראה דהודאה זו מהני רק לענין דברים שהחסרון בהם הוא גמירות דעת ולא כשהחסרון הוא במעשה הקנין. אך נהגו לכתוב כן גם בקנינים, עיין ב"ב מד, ב בתוס' ד"ה דלא.

67. ראה הערה 66. ונראה גם שלא יוכל לטעון קים-לי.

68. במידה ויתגלו חילוקי דעות, ע"פ החוק הסמכות לפרש חוזה זה נתונה לביהמ"ש. לכן נראה שגם מבחינה הלכתית וגם מבחינה פרקטית עדיף שכל ספק ידון בבוררות. ראוי לעני"ד שהבורר יהיה עורך ההסכם, ששוחח עם הצדדים בטרם עריכת ההסכם והבין את רצונם וכוונתם.

מאחר ומדובר בקבלת בורר שיתכן וידון (אם בכלל) בעתיד הרחוק מאד, ראוי לכתוב שתיים או שלוש אופציות בדרך של "או", כשהסמכות נתונה לראשון, ובמידה ולא יוכל - יברור הבא אחריו.

69. ליצור התנאה מפורשת, למרות שהדבר ברור מאליו. וכן למנוע מצב שרושם הנישואין (רב העיר) יאשר הסכם לבני זוג שאח"כ לא ינשאו בחופו"ק.

70. כדאי שחתימתם יהיה לה תוקף של קנין סיטומתא עם דינא דמלכותא, ראה חו"מ רא. וקנין בעי כוונה, וצריכים הצדדים להתכוין בחתימתם לקנין, כדמוכח בדין העודר בנכסי הגר (יבמות נב, ב, ושו"ע חו"מ ערה, כה), ועיין בתשי"רע"א (פסקים לז).

71. הדבר נצרך מבחינת החוק, שהרי מבחינת ההלכה חתימתם מחייבת ולא תשמע טענת "לא הבנת", עיין שו"ע חו"מ מה, ג, סא, יג.

72. חתימת העדים מטרתה שיהיה לשטר זה תוקף של שטר בעדים.

מסקנות

- א. 1. האומר לאשה הרי את מקודשת לי על-מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה, קיי"ל כרבי יהודה דבדבר שבממון תנאו קיים. יש מפרשים שבתנאי שבממון הרי הוא מתנה שלא יחול עליו חיוב זה, ויש מפרשים שהחיוב חל אלא שיש תנאי שהאשה תמחול לו על החיוב.
2. דעת הפוסקים דמהני מחילה דוקא באומר "על-מנת שאין לך עלי דין וכו'".
- ב. 1. לדעת הרמב"ם אין אדם יכול להתחייב בדבר שאינו קצוב, ורבים חלקו עליו ולא חשו להלכה לדבריו.
2. יש להסתפק אם אליבא דהרמב"ם מהני מחילה בדבר שאינו קצוב.
3. כאשר מתחייב בדבר שאינו קצוב אגב חיתון, גם לרמב"ם - אגב חיתון גמר ומקני.
- ג. 1. בהסכם ממון אין התנאה אלא סילוק.
2. אין אדם יכול להסתלק מנכסי אשתו קודם קידושין, כיון שלא שייך עדיין בנכסים.
3. יש הסוברים דבזמן הזה שמשתדכים קודם קידושין, יש לו שייכות בנכסים לאחר השידוכים.
- ד. יכול להסתלק מנכסי אשתו קודם קידושין, ע"י שמתחייב להחזיר ליורשיה את הנכסים שיפלו לידו כתוצאה מהנישואין.
- ה. 1. ספר תורה לא איקרי "נכסי", ויש אומרים דהוא הדין מלוה ע"פ.
2. כיון שבמילה "נכסי" לא כלולים כל הנכסים, ראוי ונכון לפרט את כל סוגי הנכסים שמסתלק מהם.
- ו. 1. מירושת אשתו יכול להסתלק רק בין ארוסין לנשואין. ויש הסוברים שבכל ענין אינו יכול להסתלק.
2. דעת הב"ש שיכול לומר קים-לי כדעות הסוברות שאינו יכול להסתלק.
- ז. 1. כאשר כותב שטר הודאה שחייב מנה לפלוני, מהני הודאתו להתחייב.
2. הקצוה"ח מחלק בין לשון "אני חייב" - שהיא לשון התחייבות (וצריך קנין), ללשון "אני מתחייב" - שהיא לשון הודאת חוב (ואין צריך קנין).
3. לדעת הנתיבות - כל שאמר בלשון שמשמעותה הודאה, אפילו התברר שלא חייב לו, מהני הודאתו.